

sloužily k ustájení koní a skotu, jak naznačují plastiky hlav těchto hospodářských zvířat umístěné nad vchody. Objekt byl postaven nejpozději v 1. polovině 19. století (stavební dřevo na hambalkový krov se stojatou stolicí je datováno před rok 1833) a v následujících desetiletích byl opakovaně modernizován, naposled právě tehdy, kdy v něm vznikly výše zmíněné ploché klenby.

Zadní světnice s pecí.

Jižní stranu dvora vymezuje rozměrná stodola s kolnou, založená na obdélníkovém půdorysu a krytá sedlovou střechou. Krov je opět hambalkový, se stojatou stolicí. Stodola původně zahrnovala tři části – mlat a dvě perny. Obvodové zdvo z lomového kamene pochází bezpochyby už z doby přestavby dvora mezi roky 1781 a 1839, ale na dnešní úroveň bylo zvýšeno až v souvislosti s položením nové – nespalné (pálené) střešní krytiny v roce 1925.

Zděná patrová sýpka klasicistního vzhledu z doby před polovinou 19. století (hambalkový krov s ležatou stolicí tesaří provedli v době kolem roku 1846) stojí na východní straně areálu. Přízemí se vstupy v kamenném ostění zahrnuje dvě komory, zatímco prostor v patře je jednotný, bez vnitřního dělení. Trámové stropy mají záklop z prken. Interiér v patře a půdu přisvětlují štěrbinová okénka. Malý sklep pod jižní částí objektu byl zřízen až dodatečně.

Mezi obytným stavením a sýpkou se nachází nevelká, zčásti dřevěná a zčásti zděná kolna (vozovna) se sedlovou střechou. Pochází nejpozději z 2. poloviny 19. století. V její západní stěně lze vidět výklopnou část pro zatahování povozů.

Součástí dvora je nevelká zahrada a ovocný sad.

K obnově památky

První práce cílené památkové obnovy proběhly ve dvoře *U Matoušů* v Plzni-Boleveci v devadesátých letech 20. století. Tehdy se jednalo především o odstranění havarijního stavu obytného stavení

(oprava krovu a nová-provizorní střešní krytina, oprava několika stropních trámů, povalů v podhledu nad zápražím apod.). V rozmezí let 2008–2011 Národní památkový ústav nechal opravit krov a střechy objektu stájí, chlévů a na sýpce. Kompletní obnovou prošla vozovna. V obytném stavení byly staticky zajištěny klenby chlévů, byl odvodněn a opraven suterén, a pamatovalo se i na rekonstrukci schodiště do něj.

Od roku 2011 má národní kulturní památka vlastního

Druhotně použitý (přenesený) pozdně středověký portálek v suterénu obytného stavení.

správce. V letech 2013–2014 nechal Národní památkový ústav zpracovat projekt její celkové obnovy. Obytné stavení, chlévy a stáje, vozovna, stodola a sýpka budou zpřístupněny veřejnosti jako jedinečný doklad stavitelství, architektury a života lidí na vesnici na Plzeňsku v 19. století a v 1. polovině 20. století.

Pilsen-Bolevec – *The Matoušs farmyard*

The Matoušs (i.e. Matouš family's) farmyard (land registry number 1) is situated in the south-eastern part of the village square within an originally medieval settlement that currently belongs to the city of Pilsen. In the front there is a large farmhouse dating back

Stáje.

to 1809, closely followed by two vaulted brick gates leading towards the west (1834) and the north (1830). The farmyard's southwest side is enclosed by sheds and stables dating from the first third of the 19th century. In the south there is a huge barn (1830s at the latest) with a former tool-shed. Next to the east side a granary has been preserved (probably from the 1830s or 40s). In the area between the farmhouse and the granary there is another wooden tool-shed (waggon-shed). The estate also includes a rather small garden and an orchard. *The Matoušs farmyard* at Pilsen-Bolevec excellently bears witness to the urban development, civil engineering and architecture in the rural surroundings of Pilsen in the past. Listed by the state authorities as a National Cultural Monument, it has been administered by the National Heritage Institute since 2007. Upon the completion of the preservation-minded rehabilitation, it will be open to the public, serving for educational and cultural purposes.

Pilsen-Bolevec – *der Bauernhof Zu Matoušs*

Der Bauernhof Zu Matoušs (Konskr.-Nr. 1) befindet sich im südöstlichen Teil des Dorfplatzes innerhalb einer ursprünglich mittelalterlichen Gemeinde, die gegenwärtig ein Bestandteil der Stadt

Hlavní průčelí obytného stavení.

Pilsen ist. Im Vordergrund steht ein geräumiges Wohngebäude aus dem Jahre 1809, an das zwei gewölbte gemauerte Tore unmittelbar anknüpfen, eine in Richtung Westen (1834) und die andere in Richtung Norden (1830). Die südwestliche Seite des Bauerngutes vermarken Vieh- und Pferdeställe aus dem ersten Drittel des 19. Jahrhunderts. Im Süden gibt es eine geräumige Scheune (spätestens aus den 30er Jahren des 19. Jahrhunderts) mit einem ehemaligen Schuppen. Neben der Ostseite des Bauernhofes blieb ein Kornspeicher erhalten, wahrscheinlich aus den 30er oder 40er Jahren des 19. Jahrhunderts. In dem Raum zwischen dem Wohngebäude und dem Kornspeicher gibt es einen anderen hölzernen Schuppen (Wagenschuppen). Das Gehöft umfasst auch einen eher kleinen Garten und einen Obstgarten. Der Bauernhof *Zu Matoušs* in Pilsen-Bolevec stellt einen einzigartigen Nachweis der städtebaulichen Einordnung, Architektur und des Bauwesens in der dörflichen Umgebung Pilsens in der Vergangenheit dar. Seitens der Staatsbehörden ist die Anlage als ein Nationalkulturdenkmal geschützt. Seit 2007 wird sie von dem Nationalinstitut für Denkmalpflege verwaltet. Nach der Fertigstellung der denkmalgerechten Wiederherstellung wird sie der Öffentlichkeit zugänglich sein und für Bildungs- und kulturelle Zwecke dienen.

Kamenný klenák oblouku přední brány s vyrytým letopočtem 1834, číslem (numerem – N. o.) I a iniciálami S. M.

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVÍŠTĚ
V PLZNI

PLZEŇ-BOLEVEC
SELSKÝ DVŮR ČP. 1 U MATOUŠŮ
Národní kulturní památka

V roce 2014 vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Prešovská 7, 306 37 Plzeň. 1. vydání. Edice *Památky západních Čech*. Populárně naučná řada. Sv. 5. Autor: Karel Foud
Obrázky: autor, Pavel Rieger a z archivů vydavatele
Překlady: Karel Matásek

© Národní památkový ústav, 2014
ISBN 978-80-85035-45-2
Grafická úprava a tisk: TISKÁRNA BÍLÝ SLON s. r. o., Škroupova 11, 301 00 Plzeň
Neprodejné

PLZEŇ-BOLEVEC
SELSKÝ DVŮR ČP. 1
U MATOUŠŮ

Národní kulturní památka

Selský dvůr (statek) čp. 1 *U Matoušů* v Plzni-Bolevcích se nachází na území městského obvodu Plzeň 1. Je součástí památkové zóny s pozůstatky poměrně velké návsi trojúhelníkového tvaru a přilehlé zástavby staré vesnice Bolevec, jež se v písemných pramenech připomíná poprvé k roku 1382. Představuje velmi hodnotný soubor

Hlavní průčelí obytného stavení směrem do návsi kolem roku 1900.

budov z okruhu takzvaného lidového stavitelství na Plzeňsku, jen málo pozměněný novodobými nebo jinak degradujícími stavebními zásahy. V roce 2008 byl prohlášen vládou České republiky za národní kulturní památku.

Z historie

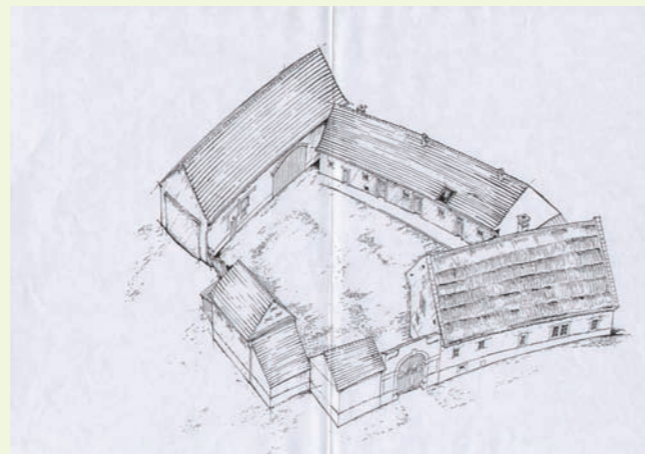
Existence dnešního dvora *U Matoušů*, jenž leží v jihovýchodním koutu bolevecké návsi, je písemně doložena v roce 1635: tehdy se dvůr jmenoval *Weysovský*, byl pustý a zdevastovaný nejspíš v souvislosti s událostmi třicetileté války a od města Plzně ho koupil jistý Matouš Wiesel za 400 kop míšeňských grošů. Na takzvané raabizační mapě Bolevce, vyhotovené v roce 1781, je dvůr zakreslen v podobě zčásti už odpovídající jeho pozdějšímu stavu podle císařského otisku mapy stabilního katastru z roku 1839. Severní stranu dvora vymezoval podlouhlý nespalný, snad převážně zděný dům, k němuž od východu přiléhala užší spalný, tedy asi roubený dřevěný objekt. Další dvě spalné stavby ležely při východní a jižní straně dvora. V rozmezí osmdesátých let 18. století až třicátých let 19. století prošel dvůr výraznou proměnou, která ovlivnila jeho podobu. Roku 1809 byl postaven nový dům. Zhruba o dvě desetiletí později následovala stavba zděné sýpky (špýcharu) při východní

Pohled od severovýchodu na obytné stavení ještě se slaměnou (doškovou) střechou a na zadní bránu z roku 1830. (Stav v roce 1970)

Titulní strana:
Kráví hlava jako znamení nad vstupem do stájí.

straně dvora a nové stodoly na straně jižní. V roce 1839 existovaly na západní až jihozápadní straně již také nespalné chlévy a stáje. Z počátku devadesátých let 19. století máme zprávu o tom, že vlastník dvora Vojtěch Rais nechal postavit u sýpky kolnu pro hospodářské stroje. V roce 1925 dal pak přestavět stodolu. Zajímavá je také soudobá informace o provedeném záměru nahradit slaměný došek na střeše krytinou z tašek. Brzy po 1. světové válce byl dvůr majetkově rozdělen mezi děti V. Raise: čtyři dcery Magdalenu, Annu, Marii a Barboru a jediného syna Josefa (†1932).

Areál dvora na počátku 20. století (fakticky i dnešní stav). (Kresba P. Rieger)

Do života lidí ve dvoře *U Matoušů* v Bolevcích, úzce spjatého s pravidelným ročním koloběhem prací na poli a s péčí o hospodářská zvířata, neblaze zasáhl nový režim v době po únoru v roce 1948. Místní jednotné zemědělské družstvo krátce po svém založení převzalo hospodářské objekty ve dvoře do užívání. Místo koní a hovězího skotu se ve stájích, chlévech a také v bývalé kolně u stodoly objevila prasata, jejichž chov zde setrval až do poloviny sedmdesátých let 20. století. Barbora Raisová (1899–1978) byla ve vykonstruovaném procesu odsouzena za údajnou velezradu a vyzvědačství ve prospěch západních mocností a uvězněna. V roce 1956 se sice mohla vrátit, ale ve dvoře už směla používat jen dům, jenž začal chátrat.

Koncem sedmdesátých let 20. století se v katastru Bolevce začalo s výstavbou velkého panelového sídliště, které padla za oběť značná část staré vesnice. Díky svým jedinečným památkovým hodnotám zůstalo zachováno alespoň jádro kolem návsi, formované středověkým urbanismem. Již tehdy se uplatnily úvahy o využití dvora *U Matoušů* k jiným než zemědělským účelům (návrh na zřízení stanice mladých přírodovědců nebyl realizován). V devadesátých letech 20. století byl dvůr ve špatném technickém stavu navrácen původním majitelům. Myšlenka na jeho využití

Pohled do dvora od hlavní brány. Zcela vlevo je kamenný vstupní portál do síně v obytném stavení (na nadpraží portálu je vyryt letopočet 1809).

například ke kulturním účelům získala novou tvář. Kromě jiného přícházela do úvahy majetkoprávní převod dvora na stát. Zlomovým okamžikem se stal rok 2004. Tehdy Statutární město Plzeň nemovitost vykoupilo a o tři roky později ji převedlo na Ministerstvo kultury, potažmo na územní odborné pracoviště v Plzni Národního památkového ústavu, jenž selský dvůr *U Matoušů* v Plzni-Bolevcích spravuje dosud.

Obytné stavení

Dvoru dominuje obytný dům tradiční trojdílné dispozice komorového typu, přičemž v zadním dílu se nalézá další světnice. Oproti obdobně řešeným jiným vesnickým stavbám na Plzeňsku jde o objekt podstatně širší a delší. Díky mírnému svahu, ve kterém je založen, přiléhá k němu na východní straně jednopatrová část s komorami v patře, k nimž vede podél nádvoří fasády vnější pavlač. Pod zadní světnicí je klenutý suterén, přístupný ze dvora

Půdorys obytného stavení (přízemí a patro-zvýšené přízemí na východní straně). Legenda: 1.01 – síň; 1.02 – kuchyně s torzem pece; 1.03 – malá komora; 1.04, 1.05 – přední světnice a světnička; 1.06 – zadní světnice s pecí; 1.07, 1.08, 1.09, 1.10 – čtyři zadní komory. Barevné rozlišení stáří konstrukcí: hnědé – asi z 2. poloviny 18. století; zelené – kolem roku 1809; žlutozelené a žluté – po roce 1809 a 1. polovina 19. století; okrové – 2. polovina 19. století a kolem roku 1900. (Stavebněhistorický rozbor J. Anderle, 2014)

vnějším schodištěm umístěným v ose zápraží a tvořeným střední chodbou se dvěma sklepy po stranách. Vstup do těchto sklepů je upraven kamennými portálky inspirovanými pozdní gotikou; jeden z nich se dochoval celý, zatímco z druhého zůstaly už jen stojky. (Je pravděpodobné, že to nejsou autentické stavební prvky dochované *in situ*, ale pozůstatky starší kamenické práce, použité později znovu v druhotné poloze.)

Obytná část je v předním dílu dvoutraktová (světnice a světnička). Střední díl se dále dispozičně člení na vstupní síň a někdejší, v minulosti ovšem již zmodernizovanou černou kuchyni včetně pece. Z kuchyně vede podél severní obvodové zdi domu chodbička do malé komory zřízené v zadním dílu, jenž zahrnuje další velkou (zadní) světnici s okny do dvora. Z této světnice lze vstoupit do zadní třetiny celého objektu, sloužící kdysi převážně hospodářským účelům a uspořádané, jak již bylo výše zmíněno, do dvou úrovní: nahoře jsou celkem čtyři komory a v přízemí malé chlévy sklenuté šesticí takzvaných placek do pasů na dva střední pilíře.

Pavlačka vzadu na nádvoří straně obytného stavení.

Všechny obytné místnosti i komory mají ploché trámové stropy s povalem z kulatiny, zakryté hliněnou omítkou. Obvodové zdivo je kamenné (z pískovcových bloků) nebo z cihel s výjimkou nádvoří strany přední světnice, která je roubená (dendrochronologický průzkum tohoto srubu klade jeho vznik do druhé poloviny 18. století). Okna v obytné části jsou dvoukřídlá, ve světnici a světničce před-

Síň v obytném stavení. Vpravo je nika vstupního portálu.

ního dílu jednoduchá, směrem dovnitř opatřená okenicemi, v zadní světnici pak dvojí. Okna v západním štítovém průčelí domu směrem do návsi mají navíc zdobný kamenný rám barokně-klasicistního typu s takzvanými uchy a s drážkou. Kamenný portál do síně vznikl podle letopočtu vytesaného v nadpraží roku 1809.

V interiéru se dochoval pozoruhodný soubor dřevěných dveří z 1. poloviny 19. století. Dveře mají původní kování (závěsy, zámkové kliky, úchytky apod.). Podlahy v obytných místnostech jsou prkené, v síni se nalézá novodobá dlažba. Krov je hambalkový, se stojatou stolicí, a poměrně subtilní, neboť byl dimenzován na lehkou slaměnou střešní krytinu.

Na obytné stavební navazují na jeho protilehlých koncích, na západní a východní straně, dvě zděné brány s kamenným ostěním a půlkruhovým obloukem. Hlavní – západní brána směrem do návsi má na klenáku letopočet 1834, zatímco ta druhá pochází z roku 1830.

Hospodářské budovy

Na jihozápadní straně dvora stojí podélný zděný objekt chlévů a stáje se sedlovou střechou, která má přesah nad zápražím. Ve zdivu severního štítu je osazen kamenný blok s tesanou klíčovou střílnou, jehož původ je nejasný. Objekt se dispozičně dělí na tři nesterénně velké části samostatně přístupné ze zápraží; dvě větší komory zastropené pásy ploché klenby do válcovaných železných profilů

Kuchyně. (Foto z roku 1993)